

A kolozsvári Kalandos-társulatok.

(Második közlemény.)

A kolozsvári Kalandosok történetének szerintem két mozzanat kölcsönöz külön művelődéstörténelmi jelentőséget:

Az egyik az, hogy fejlődésük menetét lépten-nyomon követ-hetjük.

A másik az, hogy e társulatok, túlélve összes fajrokonait, még manap is léteznek.

Kalandosaink is, mint minden évszázakon át fennállott intéz-mény, különböző fejlődési fokozatokon mentek keresztül.

A «villa Kuluswár»-ban lakó iparosokat valószínűleg már az erdélyi püspök, mint a villa védura, ösztönözte oltártársulatok ala-pítására.

Hogy a Szt. Katalin dicsőségére alapított oltártársulat 1368-ban városunkban már működött, az époly bizonyos, mint az, hogy ezen oltártársulat 1408-ban már testületileg résztvett tagjai teme-tésén is.

Az oltár-társulatoknak szerves összeköttetését iparos czéheink-vel kimutattam, hangsúlyozván, hogy különösen a vargák, mészá-rosok, szabók, aranyművesek és — last not least — a kőfaragók és kőművesek czéh-szabályaiban számos olyan határozat található, mely a manap még létező Kalandosok czikkeivel annyira összhangzó, hogy a nevezett czéheket habozás nélkül olyan társulatoknak te-kinthejtjük, melyek a Kalandosok teendőit is teljesítették.

Mai Kalandosaink anya-társulatának eredetét és székhelyét tehát az *Óvárban* kell keresnünk, nem azért, mert a hidelvei Kalandos-nak 1780-ik évi czikkei a várbeli vagy belső Kalandosról szólnak, melytől különválva a hidelvei alakult volna; hanem azért, mert a XV-ik és XVI-ik évszázadban a Kalandosok elődjeként tekintendő ipa-ros czéhek tagjai nagyjából a *belvárosban* laktak.

Lehettek a belvárosi Kalandosnak is a külvárosokban lakó tagjai, úgy mint a *kétvízközi Kalandosnak* 1587-ből ránk maradt czikkei is a 11-ik pontban határozottan mondják, hogy férfi- és nőtagjai nem csak e külvárosban, hanem a belvárosban és más fertályokban is laktak. > 1)

4) A kétvízközi Kalandos czikkei 1587-ben végbement megújításának indító okát biztosan megállapítanom nem sikerült. Igen valószínűnek tartom, hogy arra az 1585- és 1586-ban városunkban uralkodott pusztító járványok némi- leg befolytak. Szószertint ide ígátom a város-atyáknak 1586-julius 6-ikán hozott határozatát: „Továbbá látván, hogy az nyolcz temető és sírásó emberek nem győznek az hostatokbeli halottakra is vigyázni; annak okáért bíró uram ő kegyelme, Magyar utzának, Közép utzának, Farkas utzának is négy embert kerestessen ugyan a' felső fizetésre. Hidelvén négy legyen, Monostor utzára, és Zyu utzára is négy legyen, senkit ne saccoltassanak penig, hanem az hópénz- zel elégegyenek meg. Valahol kívül valaki meghaland, azokat az kilső temető emberek temessék el, személy válogatás nélkül. Ha penig ez temető emberek a hópénzt keveselnék, ő kegyelmek városul bíró uram bőles ítleitibe eresztik, mivel kelljen fizetéseket jobbítani. Azoŋ ügyekezék, hogy ez jó rendtartás meg- álljon mindenképen.” 2)

A temetkezési kérdés részleteibe nem bocsátkozhatom; csak néhány megjegyzést akarok tenni a helyzet jellemzésére.

Már 1573-ban hoztak a városatyák a temetkezési ügy rendezésére vonatkozó határozatokat. Az 1585-ki járvány okozta a torda-utczái nagy temető megnyitását, melynek térfoga-a Tompa János városi főmérnök megállapítása szerint 28 kat hold és 652 négyszög ölet tesz ki.

A városatyák 1586-julius 6-kán tartott ülésöken ezt határozták: „Aggya bíró uram ő kegyelmek eleibe ezt is, hogy nagy sokak immár el fáraztották volna, kik hol klastromba, hol kö-kertekbe kívánának az halottakat temettetni, nem az új temető kertbe. Azért egy voxszal végeszték városul, hogy minden személyválogatás nélkül senkinek az klastromba, és kökertbe ne legien szabad senkit temetni, és ott sírt üzni, hanem tulajdon csak az nagy új kilső sövény- kertbe horgyanak személyválogatás nélkül minden meghalt testeket. Ha ki penig az sírának felibe követ akarnak tétetni, faragtatni: engedve legyen.

Az templombeli temetés megeng-ttetik, mint azelőtt, nem is változtatják semmiben.” 3)

A *kismezői temető* is, melyet Fleyscher Pál, a kétvízközi Kalandos tagja, társulatának 1587-ben kelt levele tanúsága szerint ajándékul adott, s melynek térfogata 4 k. hold és 134 négyszög ölből áll, szintén ebben az időben vétefett használatba.

Városunk történetírója munkája II kötetének 348-ik lapján ezeket írja:

„Itt a nagy *köztemető* eredete, mely ma gyászában is oly szép! Ugyan- ekkor a hidelvei temetőt is megépítették, került 45 fitba.” 4)

Ezen 1587-ik évbeli cikkek jelentőségét először abban látom, hogy régi szép rendtartások megújításáról és kijavításáról szólva, már hosszabb idő óta fennálló társulat működésére engednek következtetni; másodsorban, hogy ezek a cikkek a legrégebbi ránk maradtak, melyekben a kalandos rendeltetése egészen tisztán és önállóan lép előnkbe: azaz elkülönítve a czéh ipari működésétől.

S ez magyarázza meg legjobban ezen intézménynek a külvárosok földműves tagjai részéről történt rendkívül gyors és készséges átvételét, kiknek oly intézmény nagyon tetszetett, mely igen alkalmasnak látszott arra, hogy nekik úgy iparos polgártársaikkal, mint a városi hatósággal szemben némi tekintélyt és a testületi képviselet előnyeit nyújtsa.

Külvárosi Kalandosaink alakulási időpontjára nézve addig, míg szerencsés véletlen régebbi alapszabályok fölfedezésére nem vezet, az 1587-ik évi cikkek tekintendők mérvadóknak.

Az ezen cikkekben megnevezett társulat (die Bruderschaft in der forstatt auf den Naystift, die gegen der Statt wonend) nem lehet más, mint a kétvízköztí; mert ez közelebb fekszik a városhoz, mint a hidelvei s nincs különválasztva tőle a Szamos által.

A kétvízköztí Kalandos-társulat emélfogva 1587-ben már hűzamosb idő óta létezett.

E társulat tagjaihoz tartoztak kezdetben a hidelve lakosai is.

A külvárosi lakosság szaporodása folytán különválnak a *hidelvei Kalandos* a kétvízköztitől, s később aztán a hidelvei társulat a már

Itt városi monografiánk érdemes szerzője a hidelvei (helyesebben: kismezei) temetőt a város tulajdonának mondja, daczára azon köztudomású és kétségsbe nem vonható ténynek, hogy ezen temető három évszázon át a kétvízköztí és a két hidelvei Kalandos tulajdonában és folytonos használatában volt s csak 1881-ben a köztemetőkről szóló szabályrendelet alkotása következtében íratott a telekkönyvbe a város nevére.

Rendkívül sajnálandó, hogy városunk monografiájának élvezése és irodalmi felhasználása a tartalomjegyzék Ariadne-fonalának hiánya miatt rendkívül meg van nehezítve. Keresve-kerestem Kalandosainkra vonatkozó részleteket, de nem találtam semmit. Pedig elfértek volna szerintem az öt kötetnek egy-két oldalán ezen több évszázad óta fennálló közhasznú társulatok, a becsületes Kalandos-czéhek cikkei is a sok iparos-czéh alapszabályai mellett és megérdemelték volna felebaráti kötelességük hű teljesítéséért az elismerésnek néhány meleg szavát!

főlemlített okból megint az *öregebb és az ifjabb hidelvei Kalandosra* oszlik.

Ezen vélemény mellett harczol azon döntő érv, hogy az 1587-ik évi alapszabályok és a Fleyscher Pál részéről szólóje — a későbbi kismezői temető — fölött ugyanazon évben kiállított ajándéklevél még manap is a kétvízközi Kalandos birtokában vannak, a mi nem volna megmagyarázható, ha az 1587-iki Kalandos azonos volna a hidelveiek egyikével.

E vélemény mellett szól továbbá az is, hogy az ifjabb hidelvei kalandos czikkeinek ezek a zárszavai: «Ezen articulusokat összeállították az mi régi ős atyáink az 1785-ik esztendőben. De midőn azt régiség és betűváltozás miatt olvasni nem lehetett, hát elhatározták, hogy megújítsák 1883-ik esztendőben» — csak az 1587-ik évi, német nyelven szerkesztett alapszabályokra és a hidelvei kalandosoknak a kétvízköztől való leszármazására magyarázható.

Aránylag nagyon rövid idő alatt (1587-től 1613-ig) ment végbe külvárosi Kalandosaink szervezése;*) mert 1613-ban már létezett mind az öt még manap is fennálló Kalandos, u. m.:

1. *A kétvízközi Kalandos*; jelenleg 53 taggal.

Német nyelven szerkesztett czikkei 1587-ből valók. A város tanácsa ugyanazon évi február 22-kén erősítette meg. Bevezetésből és 14 czikkből állanak, melyek közül az utolsó később todatott hozzá. E czikkek magyar fordítása 1667. január 13-ikán kelt. A jelenleg érvényes articulusokat a városi tanács 1827. május 16-ikán erősítette meg.

2. *Az öregebb hidelvei Kalandos*; jelenleg 200—220 taggal.

Ezen társulat alapszabályait a városi tanács 1625. márczius 10-ikén újabban erősítette meg. A tanács megerősítő bevezetésében kimondja, hogy a társulatnak régibb czikkei a viharos idők alatt elvesztek s hogy ezen megújítás a társulat öregei részéről megtartott régi jó szokás szerint történt.

Ezen czéh-kiváltságlevel alakjában kiállított czikkeket rendkívül érdekessé teszi először az, hogy a Calanda, Calandos és Ka-

*) A társulati czikkeknek későbbi módosításai jelentéktelenek. Az 1648-, 1735-, 1780-, 1824-, 1826- és 1827-ben végbement változások vagy az olvashatlanná vált czikkek hiteles másolatát, vagy pedig az idő folyamán hozott újabb határozatok hatósági megerősítését tartalmazzák.

landos kifejezések bennök gyakran ismétlődnek és a magyar szöveg bizonyos üdeséget és eredetiséget mutat; másodszer e cikkeknek azon határozott követelése, «hogy e Kalandosnak mindenik tagja egy istent szolgáljon, egy-hűtön legyen és egy templomban járjon.»

Az 1780. decz. 20-ikáról keltezett cikkek, úgy látszik, még ma is érvényben vannak. Az ezen cikkek bevezetésében a hidelvei Kalandos keletkezésére nézve elmondottak nem megbízhatók, mert okmányilag kimutatott tények által czáfoltatnak meg, s nem a cikkek írói részéről tapasztaltokról, hanem másfél évszázás hagyomány elbeszéléséről van bennök szó.

3. *Az ifjabb hidelvei Kalandos*, jelenleg 280—300 taggal.

Ezen társulat jelenleg érvényes cikkei 1884-ben újítottak meg.

4. *A külközép-utczai Kalandos*, jelenleg 300 taggal.

E társulat cikkeinek czimlapján e szavak állanak: «Anno Domini 1613.» a miből következik, hogy akkor már létezett. A városi tanács e társulat cikkeit 1735. febr. 16-kán is megerősítette. A jelenleg érvényes cikkek (articulusok) egy «előbeszéd»-ből, 33 cizkából- és a bevégzés-ből állanak s 1826-ban erősítették meg utoljára a v. tanács részéről.

5. *A külmagyar-utczai Kalandos*, jelenleg 86 taggal.

Az 1613. január 21-ikéről keltezett articulusok, melyek 1648. febr. 12-ikén 7 cizkkel megtoldattak, s a v. t. részéről 1735. febr. 16-ikán újolag megerősítették. A jelenleg érvényes cizkkeit a városi tanács 1827. június 30-kán hagyta jóvá.¹⁾

Kalandosaink szervezete általában véve a következő:

¹⁾ A 2, 3 és 4 alatti Kalandosok tagjainak számát a társulatok atyáinak és jegyzőinek szóbeli kijelentései alapján írtattam ide; mert a tagok névjegyzékét nem tekinthettem meg. Az. úgy látszik, legkésőbbben alakult külszén-utczai Kalandos, melynek cizkkeit, 1821. szept. 20-án újítottak meg és eltekintve a megerősítési záradék keltétől mindenben összhangzók a külközép-utczai Kalandos cizkkeivel, tagjainak csekély száma és számadásainak adatai után ítélve, nagyobbmértvű működést nem tudott kifejteni és 1884. végén feloszlott.

A függelékben csak a Kalandos-társulatoknak legérdekesebb cizkkeit közlöm, még pedig tekintettel arra is, hogy minden évszázából egy példány legyen képviselve.

I. alatt közlöm a kétvízközi Kalandos-társulatnak 1587-ik évi cizkkeit;

II. alatt Fleyscher Pál 1587-ik évi ajándéklevelét;

III. és IV. alatt az öregebb hidelvei Kalandosnak 1625- és 1780-ik évi cizkkeit;

Noha Kalandosaink tagjai manap majdnem kizárólag földművesekből állanak, azért társulataik mégis úgy szervezettek, mint működésük tekintetében, sok hasonlatosságot mutatnak fel a régebben létezett iparos-czéhekkel.

Czéheknek is hívták a Kalandosokat és ezek is állottak a 'czéh-commissariusok' felügyelete alatt.

Január havában, egészen a czéhek módjára, tartották és tartják még most is rendes közgyűléseiket. ¹⁾

Az 1587-ki czikk az is megkövetelik, »hogy mindenik keresztény testvér, ki a társulatba belépni akar, becsületes²⁾ és jámbor legyen.»

V. alatt a külközép-utczai Kalandosnak 1826-ik évi, jelenleg érvényes czikkét;

VI. (a—d) alatt a Kalandos tisztviselők eskü-mintáit, és végre

VII. alatt az ifjabb hidelvei Kalandos búcsúztatóját.

A függelékben közöltek nyomtatásban ezelőtt nem jelentek meg.

¹⁾ Alkalmam volt a külmagyar-utczai Kalandosnak 1894. január 11-ikén tartott rendes közgyűlésén részt venni, s mondhatom, hogy azon férfias nyugalom és higgadság, melylyel a kalandosok ügyeiket intézték, a legkellemesebben leptek meg. A lemondó apa számadása a közgyűlés előestéjén megtartott ratio-gyűlésben megvizsgálatván, a pénz elszámolása és megolvasása, a főlegnek a társulati tagok és tisztviselők közt kiosztása a legnagyobb rendben folyt le. Egy Kalandos-tag, kire a sor került a dékánuság viselésében, kérte a közgyűlést mentse fel a dékánuság viselése alól, mert a vasuti szolgálat miatt nem viselheti. Alkalmos helyettest állított és 3 frt „dekáni illetéket“ fizetett, mire a közgyűlés a dékánuság alól fölmentette.

Egy a társulattól 6 évvel ezelőtt ok nélkül kilépett kalandos, megbánván a kilépést s újból felvételét kérvén a közgyűléstől, 3 frt taxa és 50 krnyi büntetés azonnal lefizetése mellett vétetett fel.

Egy sirásótól megtagadta a közgyűlés a sirásói szolgálatnak pénzzel való megváltását, arra hivatkozva, hogy úgy is kevés a sirásó. A többi folyó ügyek elősorolását mellőzöm.

Érdekes incidens fordult elő a kalandos-apa felesketésénél. Mikor az apa felesketésére került a sor, már alkonyodott, a miért a notarius azt mondotta: „Igen sőtét van már a szobában; nem tudom felolvasni az eskümintát!”

Erre az öregek egyike tiltakozott a lámpa meggyújtása ellen, mire a lemondó apa előállott és föleskette az új apát, könyv nélkül elmondva az előírt és a függelékben közölt eskümintát.

Igazán meghatótt azon ünnepélyes komolyság, melylyel feleskették az új kalandos-apát, ki jobbját szíve tájára helyezve, két öreg között állott, a kik félkezeiket az esküt tevő vállára helyezték; így tette le az előírt hitet.

²⁾ Tájékoztatót végezt ide igtatom az öregebb hidelvei Kalandos 1780-ik évi alapszabályainak 11-ik czikkét, mely így hangzik: 10*

A Kalandos tagjait egészen a czéh módjára veszi fel belépési díj mellett; nem határozott időre, hanem rendszerint egész életök tartamára; mindamellett kiléphet a Kalandos tagja is »kiállási pénz» fizetése mellett.

A Kalandos társulatok tagjai:

a) *Fiak*, kik atyáik kezdeményezése alapján 10–12-ik életévökben vétetnek fel a társulatba.

15–16 éves korukig egyes társulatok tőlök a temetési számat vitetik a temetőről a kalandos-apa házához.

Egyes társulatok csekély évi díjat szedetnek be tőlök.

b) *Ifjak*, kik 15–20 éven át mint sírásók és testvivők szolgálják a társulatot.

c) *Öregek*, kik a viselt dékántság után, eltekintve az apaság vitelétől, más szolgáltatételre nem kötelezhetők, mint a halottak elkísérésére.

d) *Az elhunyt kalandos-tagok özvegyei*: kik csekély évi díjat fizetnek a társulat pénztárába.¹⁾

Itt már észlelhető az iparos czéh szabályzatának indokolatlan

„Ez is a Kalandos törvénye, hogy ha valaki az Kalandosbéli emberhez oly illetlen dolgot hallana, a mely ő hozzá nem illenék, p. o. a' lopás, parázinaság, hóhérral való ivás vagy társalkodás: tartozzék be mondani az Apának. Az oly ember pedig a kalandosból kitiltassék, míg dolgát jóra igazittya. Kalandosbéli embernek ne mondassék.“

III. Károlynak Bécsben 1732. ápril 19-én kibocsátott s városi levéltárunkban is megőrzött czéh-rendszabálya 13-ik pontjában, kikelve az iparosok közt uralkodó előítéletek ellen, fontoskodó bürokratikus tudákossggal hangsúlyozza, hogy kuyia vagy macska megölése avagy dög érintése époly kevésse becsstenithet, mintha valaki véletlenül, vagy nem is tudva, kivel van dolga, a hóhérral ivott, járt vagy beszélt stb.“ . . .

¹⁾ A kolozsvári asztalos-czéh alapszabályaiból Articulus Duodecimus. Si autem ex nobis magister vel domesticus ejus fuerit mortuus cum ceha uniuersa sepeliat honestissime. Si autem defuncti magistrí relictá, post mariti decessum ceham intertenere velit, tenebitur quotannis in ceham administrare monetam vocabulo cehali Léczpézn vocatam, id est denarios 12 et sic itatibus etiam relictis donec illae ad vota secunda non transiverint et ceham tenuerint pari modo ceha ipsa eidem in officio sepulturae tenebitur inservire. Quicumque vero magistrorum in sepultura se praesentem non stiterit, nec absentiae suae convenientem rationem dare quiverit, multa quinquaginta denariorum tenebitur. (A kolozsvári czéh-privilegiumok hiteles copijája 5–6-ik l.-ből)

utánzása. Mert az elhunyt iparos özvegyasszonya csak akkor fizeti az u. n. léczpénzt, ha maga az üzletet folytatja, míg a kalandos özvegyasszonya évi tagdíjával nem áll hasonló kedvezmény szemben, mert gazdaságának folytatása nem függ a Kalandos-társulati előjáróság engedélye megadásától.

Leányok nem tagjai a Kalandosnak, s nem is fizetnek értök.

e) *Salláristák*, kik magok részére díj fizetése útján temetés rendezését biztosítják. Egyes társulatok 3 frtos ú. n. »biztosíték» fizetését követelik egyszersmindenkorra és 1 frtos évi díjat. Más társulatok a forintos évi díj fizetésével megelégednek.

A Kalandos társulatok élén áll a kalandos-anya, kit a január havában tartott rendes közgyűlésen rendszerint két évre közös akaratból és egyetértéssel szabadon választanak.

A megválasztott, pénzbírság terhe alatt, köteles elfogadni a reá esett választást.

Az atyát hivatalában támogatja a 2 dékán, a 8, illetőleg 12 öreg és irodai teendőiben a deák (notarius).

A Kalandos-társulatok tisztviselői régebben esküt tettek tisztök átvétele alkalmával.

Jelenleg a tisztviselők felesketése még csak a külmagyar-utczai Kalandosnál szokásos.

A kalandos-atyák régebben fel voltak mentve a városi munka teljesítése alól, »mert sokat kellett bajlódniok a miserabilisek eltemetésével.«

Csalódnánk, ha Kalandosainkat egyszerű *temetkezési társulatoknak* tekintenők.

Gyökerestül megváltozott közigazgatási rendszerünk uralma alatt ugyan nem gyakorolhatják e társulatok tagjaik fölött úgy, mint 1848 előtt, a büntető- és fegyelmi hatalmat, az által, hogy a mulasztók, engedetlenek és ellenszegülők ellen az 1848 előtt készült articulusaikban kiszabott pénzbírságot, elzárást, vagy hat ütésig terjedő pácza-büntetést alkalmazták; de a társulat előjárósága bizonyos esetekben még most is pénzbírságokat szab ki, vagy pedig, mint becsületbírság működik, s a kalandos-anya a társak közt támadt egyenetlenségeket, mintegy békebírói funkciót teljesítve, intézi el.

Régebben a pénzbírságokat a tagok megzalogoltatása és a bírság nem fizetése esetében a lefoglalt tárgyak elárverezése út-

ján hajtották be; jelenleg a zálogolástól egészen eltekintve, nyilvánartják a tagok tartozásait az úgynevezett »*Restánczia-könyvben.*»

Ha »hátralekos» házában haláleset fordul elő, akkor a társulat a temetés rendezését s abban való testületi részvétét a hátralekosnak előbbi lefizetésétől teszi függővé.

Ezen praxis különben nem a mostani Kalandosok találmánya; mert erről már a kolozsvári szöcsöknek 1488-ik évi czéhszabályai is szólnak, azt rendelvén: »Item wer in der Czech schuldich ist und styrbt, den zoll man nicht bestatten her thw den der Czech genug ader zetz ein phant.»

A Kalandosok működésének legfontosabb oldala mindamellett kezdettől fogva a társak keresztény temetésén való részvétel vala, s manap majdnem egyedül az.

Mihelyt halálesetet bejelentenek a kalandos-atyánál, ez a ki-múlt nevét, s a gyászolók kívánsága szerint a temetés helyét és idejét egy czédulára írva, a *Kalandos-táblára*¹⁾ szegzi, melyet a társulatnak összes tagjai között köröztet, kik bírság terhe alatt kötelesek, azt mindaddig továbbítani, míg megint az atyához visszaérkezik. A nem sorban, hanem különböző helyeken elszórtan lakó tagokat a dékánok szóbelileg tudósítják a temetés idejéről és helyéről.

A kalandos-apától a halálesetről értesült egyik dékán rendezi a temetést, a másik kirendeli a sírásókat, szigorúan megtartott rend szerint megjelöli az ásandó sír helyét, s új sír ásására 3, régi sír nyitására 2 íjfat, újoncz-sírasó mellé két tanultat rendel ki. A sírok megfelelő ásása részletes szabályok által és ezek megtartása pénzbírságok kiszabása által van biztosítva.

Kalandosaink czikkei azon érdekes rendelkezést is tartalmazák, hogy »a dékány ne tartozzék a temető rendnek részegységre való pénzt adni.» A »*borravaló*» tősgyökeres ősenek kissé -nyers, de máskülönben nem helytelen jellemzése!

A *virrasztást* a keservesek ritkán veszik igénybe a társulat

¹⁾ A Kalandos-tábla negyedrétt alakú, fogantyús fatábla. A külközépczei kalandos-atyánál láttam jávorfából csinosan készült, összehajtható skatulyát, melynek egyik belső oldalát egy üvegtábla fedi. Ez alá kerül a köröztendő tudósítás.

tagjaitól. Ha kivételképen mégis megtörténik, akkor 10—12-en virrasztanak, még pedig, ha a helyiség megengedi, nem magában a halottas szobában.

Éjfélkor eléneklik a virrasztók a szokásos gyászdalokat, mire a keservestől hideg ételt és bort, vagy pálinkát kapnak.¹⁾

A temetésre kifizőtt időben összegyűlnek a Kalandos tagjai a keserves ember háza előtt. A dékánoktól kirendelt ifjak viszik a koporsót, helyenkint váltakozva, a temetőbe. Kivételképen használnak már halottas-kocsit is.

Ha a gyászmenet a sírhoz érkezett, eléneklik régi gyászdalokat, mire a koporsó leeresztése után a Kalandos notariusza elmondja a halotti búcsúztatót, melyek egyikét a függelékben azért is közlöm, mert szövegének egyes helyei arra engednek következtetni, hogy az a hitújítás előtti korban készült.²⁾

Az eltakarítás után a társak a keservest házához elkísérik, a mivel a végtisztességedás kötelességének eleget tettek.

Az oltártársulatok, az iparos-czéhek³⁾ és a Kalandosok városunkban évszázakon át nem csak »társaikat» temették el, hanem a czikkeikben megállapított díj fizetése iránt kötelekükön kívül álló személyeket is.

Rendkívüli esetekben, u. m. járványok esetében, háború idején a városi hatóság is segített, míg végre a temetkezési magánvállalatok keletkeztek, melyek korunkban temetések rendezésénél a főszerepet viszik.

E helyen egészen önként merül fel az a kérdés: vajjon miért maradtak fenn a külföldiekkel majdnem egyidejűleg alapított kolozsvári Kalandosaink egészen napjainkig, holott bel- és külföldi testvértársulataik már régen — nagyrészt már évszázak óta — eltűntek?

Igen plausibilis és közelfekvő, úgy látszik, az a gondolat, hogy kolozsvári Kalandosaink életképességének okát földmives-tagjaik con-

¹⁾ Vajjon ez a hajdani halotti tórok elhalványult maradványa?

²⁾ Most már különböző búcsúztatókat mondanak, illetve olvasnak ki a „Halotti búcsúhangok”, vagy a „Protestáns halotti búcsúztatók”-ból, melyek nyomtatásbau is megjelentek.

³⁾ A városi levéltárban megőrzött „kolozsvári czéh-privilegiumok hatósági copiájának” megtekintése meggyőzött arról, hogy valamennyi iparos-czéh czikkei rendelkeznek a czéh-tagok eltemetése iránt.

servativ szellemében és puritán életnézetében keressük, kik kevés kivétellel a helvét hitvallás tagjai.

De nem bizhatom teljesen e hypothesis jogosultságában. Külvárosi polgártársainkat — eltekintve a cifra szó és a virtus ismeretes tulajdonságaitól — mint munkás, derék és hazafias gondolkodású polgárokat ismerem és nem habozom kimondani, hogy a Kalandos társulatok megalapítása és annyi időn át gondos kezelése nekik rovandó fel érdemül.

De egyedül ebben nem kereshetjük Kalandosaink tenmaradásának okát; ezt inkább abban kell találnunk, hogy vagyont nem gyűjtöttek s ennél fogva nem rendezhettek nagy ünnepélyeket és lakomákat úgy, mint külföldi testvértársulataik.

Leginkább a társulati vagyon hiánya (mert egész vagyonuk a kismezői temető) mentette meg őket az elfajulás és a korai haláltól.

Mindenkor csak kis tagdíjakat gyűjtven, azokat a társulat céljaira. ú. m. temetési szerszám beszerzésére és temetőjük jó karban tartására fordították s a pénz maradványt minden évben a rendes közgyűlés alkalmával tagjaik között kiosztották.

Ezen korlátolt életkori társak szerény egyesületei tehát szegények maradtak; de azért mégis tiszteletreméltók nemcsak magas koruk, hanem még inkább azon teljes odaadás miatt, melylyel tagjaikat évszázak óta nemzedékről-nemzedékre minden félbeszakítás nélkül a keresztyén temetkezés végtisztességében részesítve, még legszegényebb s legelnyomottabb tagjaiknak is megkönnyítették az élettől való megválást azon vigasztaló és lélekemelő tudat által, hogy hűséges társak, kik életökben is támogatták szóval tettel, szívesen fogják teljesíteni érdekükben a végtisztességet is.

S ha már a Kalandosok, mint a középkori társulási szellem alkotásainak korunkig érő maradványai méltán fölkeltek a jog- és művelődés-történész érdeklődését, akkor egyetlen egy futólagos pillantás városunk történetére meggyőzhet arról, hogy e közhasznú társulatok épen a mi városunkban mindazt bőven megtalálták, a mi keletkezésüket, felvirágzásukat és fenmaradásukat megkönnyítette és nagyon előmozdította.

Városunk, szerény nagysága mellett, oly multtal dicsekedhetik, mint kevés más város e hazában.

Római és germán művelődés romjain állva, városunk jelentéktelen »villa« homályából felküzdötte magát oly városi közélet ma-

gaslatára, mely a XV. és XVI-ik évszázban az ország legelsőihez tartozott.

Tény, hogy azon fényes kiváltságok, melyekkel nagy fia szülő-városát elhalmozta, s melytől az »igazságos« király iránt táplált kegyelele és legbensőbb hálája jeléül méltó emlékszóbor felállítását nemsokára jogosan várhatjuk, hatalmasan lendítettek a város felvirágzásán és anyagi jólétének emelkedésén.

De ezen felvirágoztatás érdekében mégis a legtöbbet tett a városi lakosság tettereje, védképessége és értelmisége s különösen a kor követeléseinek s a megoldandó közfeladatoknak helyes felfogása.

Két nagy eszméért harczolt városunk polgársága a XV. és XVI-ik évszáz folyamán férfias erővel, szívós kitartással és bámúlato lelkesedéssel: mindenekelőtt a nemzeti kultúra létesítése és állandósítása érdekében e város falai közt és aztán a vallás- és lelkiismeret-szabadság biztosításáért.

Ezen város magyar-ajkú polgársága a várost a szász elemtől hosszadalmas és makacs küzdelmek után elhódította és egy kis töredék kivételével teljesen megmagyarosította.

Városunkban a könyvnyomdászat nemsokára feltalálása után meghonosulva, innét a nemzetet a szellemi munka számos és értékes terményeivel gazdagította.

Városunk falai közt a vallásos meggyőződés viharos időkben biztos menhelyet talált fanatikus üldözés elől.

Approbatáink első szava a vallás. A humanitás és a türelmesség szelleme lengi át vallás-törvényeinket, melyekre minden hazafi büszkén és megelégedéssel tekint; mert az *Approbatæ* és *Compilatæ Constitutiones* darabos, döcögős magyarsága többet ér nekünk, mint a XVI-ik évszáz hazatlan humanistáinak kiköszörtült és csiszolt latin szólamai.

Az állam és az egyház közt újra kitört harczban államunk, ha a honfoglalás ezeréves fordulóját mint kultur-állam és azon el nem útasítható kötelességek teljes tudatában akarja megünnepelni, melyek teljesítését ezeréves állami lét egy kultur-nemzetre ró, akkor férfias nyugalommal, de egyszersmind meg nem hajtható szilárdsággal szembe fogja állítani a középkor világnézetéhez szívósan ragaszkodó egyház »Non possumus!«-ával az újkori alkotmányos állam hatalmas »possumus!«-át, hogy ezáltal kielégítően megoldhassa ösz-

szes jog- és művelődési feladatait tulajdon céljainak megfelelően és valamennyi polgára javára.

Az állam és az egyház közt támadt e küzdelemben a mi városunk képviselőtestülete is, híven maradva elődeinek hagyományaihoz és e városban meghonosult vallásos türelmesség szelleméhez, az újkori, alkotmányos magyar állam, a szabadság és haladás pártjára állott.

A Kalandosoknak is csak igazságot szolgáltatott városunk akkor, mikor, némileg eltérve köztemetőinek rendezéséről szóló 1881-ik évi szabályrendelete határozataitól, 1882: 12384. számú végzésével tanácsa — *lex loquens-e* — útján kimondotta: hogy a hidelvei öreg és ifju Kalandosok és a kétvízköztiek közül azok, kiknek ősei a kismezőben vannak eltemetve, ott halottaik számára ingyen sírhelyet vehetnek igénybe, a kétvízköztie, külközép-, külmagyar- és szén-utcai Kalandosok pedig a szokásos pásztorj¹⁾ mellett a köztemetőben kapjanak ingyen sírhelyet és a sírásást saját tagjaik által gyakorolhassák a temető és más rendészeti szabályok szigorú megtartása mellett.

Ezen már évek óta függő ügynek igazságos és végérvényes elintézéséhez még csak az kívántatik meg, hogy a város a telekkönyv helyszínelése alkalmával a maga részére igénybe vett és a maga nevére íratott kismezői temetőt törvényes tulajdonosainak, t. i. a kétvízköztie és a két hidelvei Kalandosnak visszaadva, tulajdonjoguknak telekkönyvi bekebelezését megengedje.

Végül a hidelvei Kalandosoknak, kik, a mint az árvaszékünknel megtekintett iratokból meggyőződhettem, épen most alakítják át alapszabályaikat, úgy mint városunk többi Kalandosainak, csak azon jóakaró tanácsot adhatom:

Tartsák meg régi jó nevöket új Articulusaikban is! *Maradjanak Kalandosok!*

Mert ez a név több mint öt évszazon át becsületesen végzett munkának és mindenkor híven teljesített felebaráti kötelességnek ékesen szóló tantúja!

DR. LINDNER GUSZTÁV.

¹⁾ Tíz krajczárt egy sírért.